

জৰ্জ হাৰ্বাৰ্ট মিডৰ প্ৰতীকী পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়াবাদলৈ অৱদান

জৰ্জ হাৰ্বাৰ্ট মিড (১৮৬৩-১৯৩১) আছিল এজন অগ্ৰণী আমেৰিকান দাৰ্শনিক আৰু সমাজবিজ্ঞানী যিয়ে সমাজবিজ্ঞানৰ এটা মূল তাত্ত্বিক দৃষ্টিভঙ্গী প্ৰতীকী পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়াবাদৰ বিকাশত উল্লেখযোগ্য অৱদান আগবঢ়াইছিল। মিডৰ ধাৰণাসমূহে এই দৃষ্টিভঙ্গীৰ ভেটি স্থাপন কৰিছিল, যিয়ে ব্যক্তিসকলে নিজৰ সামাজিক জগতখনৰ অৰ্থ উলিয়াবলৈ প্ৰতীক সৃষ্টি আৰু ব্যাখ্যা কৰা পদ্ধতিসমূহৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ কৰে। এই ৰচনাখনত আমি প্ৰতীকী পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়াবাদৰ প্ৰতি মিডৰ অৱদানৰ বিষয়ে বিতংভাৱে অন্বেষণ কৰিম।

সামাজিক আত্মা:

প্ৰতীকী পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়াবাদৰ ক্ষেত্ৰত মিডৰ অন্যতম গুৰুত্বপূৰ্ণ অৱদান হৈছে তেওঁৰ "সামাজিক আত্মা"ৰ ধাৰণা। মিডে যুক্তি দিছিল যে আত্মা কোনো নিৰ্দিষ্ট বা স্থিৰ সত্তা নহয় বৰঞ্চ ই সামাজিক পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়াৰ উৎপাদন। তেওঁৰ মতে আত্মাৰ উত্থান আনৰ সৈতে পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়াৰ প্ৰক্ৰিয়াৰ জৰিয়তে হয়, য'ত ব্যক্তিয়ে আনৰ দৃষ্টিভঙ্গী গ্ৰহণ কৰে আৰু এই দৃষ্টিভঙ্গীসমূহক আভ্যন্তৰীণ কৰি নিজৰ আত্ম-ধাৰণা গঠন কৰে।

মিডৰ সামাজিক আত্মাৰ ধাৰণাটো তেওঁৰ মনৰ তত্ত্বৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি গঢ় লৈ উঠিছে, যিটো তেওঁ আনৰ দৃষ্টিভঙ্গী লোৱাৰ ক্ষমতা হিচাপে দেখিছিল। তেওঁ যুক্তি দিছিল যে ব্যক্তিসকলে নিজকে আনজনৰ অৱস্থানত কল্পনা কৰি আনৰ কৰ্মক বুজিবলৈ আৰু ব্যাখ্যা কৰিবলৈ সক্ষম হয়। আনৰ দৃষ্টিভঙ্গী লোৱাৰ এই প্ৰক্ৰিয়াই ব্যক্তিক তেওঁলোকৰ কাৰ্য্যৰ প্ৰতি আনৰ প্ৰতিক্ৰিয়া কেনেকুৱা হ'ব সেইটো আগতেই অনুমান কৰিব পাৰে আৰু সেই অনুসৰি নিজৰ আচৰণ সালসলনি কৰিব পাৰে।

সামাজিক আত্মাৰ বিকাশ প্ৰাথমিক শৈশৱৰ পৰাই আৰম্ভ হয়, কাৰণ শিশুৱে নিজৰ সামাজিক পৰিৱেশত আনৰ ভূমিকা আৰু দৃষ্টিভঙ্গী গ্ৰহণ কৰিবলৈ শিকে। খেলা-ধূলা আৰু অনুকৰণৰ জৰিয়তে শিশুৱে নিজকে আনৰ দৰে চাবলৈ শিকে, আৰু নিজৰ সমাজৰ আশা আৰু নীতি-নিয়মবোৰ আভ্যন্তৰীণভাৱে ল'বলৈ শিকে। সামাজিকৰণৰ এই প্ৰক্ৰিয়াটো গোটেই জীৱনজুৰি চলি থাকে, কাৰণ ব্যক্তিসকলে বিভিন্ন সামাজিক গোট আৰু প্ৰসংগৰ সৈতে যোগাযোগ কৰে।

মিডে আত্মাৰ দুটা দিশৰ মাজতো পাৰ্থক্য কৰিছিল: "মই" আৰু "মই।" "মই" আত্মাৰ স্বতঃস্ফূৰ্ত আৰু সৃষ্টিশীল দিশটোক প্ৰতিনিধিত্ব কৰে, আনহাতে "মই।" আত্মাৰ সামাজিক দিশটোক প্ৰতিনিধিত্ব কৰে, যিটো সমাজৰ প্ৰত্যাশা আৰু নীতি-নিয়মৰ দ্বাৰা গঢ় লৈ উঠে। মিডৰ মতে আত্মাটো অহৰহ প্ৰবাহত থাকে, কাৰণ ব্যক্তিসকলে আনৰ সৈতে হোৱা পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়া-কলাপত এই দুটা দিশৰ মাজত নেভিগেট কৰে।

সামগ্ৰিকভাৱে জৰ্জ হাৰ্বাৰ্ট মিডৰ সামাজিক আত্মাৰ ধাৰণাটোৱে সমাজবিজ্ঞানৰ ক্ষেত্ৰখনত বিশেষকৈ সামাজিক মনোবিজ্ঞান আৰু প্ৰতীকী পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়াবাদৰ ক্ষেত্ৰত গভীৰ প্ৰভাৱ পেলাইছে। সামাজিক পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়া-কলাপ আৰু যোগাযোগৰ জৰিয়তে আত্মাৰ বিকাশৰ বিষয়ে তেওঁৰ ধাৰণাসমূহ আজিও প্ৰাসংগিক হৈয়েই আছে, যিয়ে মানৱ পৰিচয় আৰু আচৰণৰ বিষয়ে আমাৰ বুজাবুজিক গঢ় দিছে।

প্ৰতীকৰ ভূমিকা:

মিডে আত্মা গঠনত ভাষা আৰু ইংগিতৰ দৰে প্ৰতীকৰ ভূমিকাৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ কৰিছিল। তেওঁ যুক্তি দিছিল যে ব্যক্তিয়ে আনৰ লগত যোগাযোগ কৰিবলৈ আৰু বস্তু আৰু ধাৰণাক প্ৰতিনিধিত্ব

কৰিবলৈ প্ৰতীক ব্যৱহাৰ কৰে। প্ৰতীকৰ ব্যৱহাৰৰ জৰিয়তে ব্যক্তিয়ে ভাগ-বতৰা অৰ্থ সৃষ্টি কৰিবলৈ আৰু জটিল সামাজিক পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়া-কলাপত লিপ্ত হ'বলৈ সক্ষম হয়।

জৰ্জ হাৰ্বাৰ্ট মিডৰ প্ৰতীকৰ ভূমিকা সম্পৰ্কে ধাৰণাটো তেওঁৰ প্ৰতীকী পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়াবাদৰ তত্ত্বৰ কেন্দ্ৰীয় বিষয়, যিয়ে মানুহৰ আচৰণ আৰু সামাজিক পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়া-কলাপ গঢ় দিয়াত প্ৰতীকৰ গুৰুত্বৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ কৰে। মিডৰ মতে প্ৰতীকসমূহেই হৈছে সামাজিক জীৱনৰ বিন্দিং ব্লক, আৰু ইহঁতে আত্মাৰ বিকাশ আৰু সামাজিক বাস্তৱতা গঠনত গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা পালন কৰে। প্ৰতীক হ'ল কোনো বিশেষ সামাজিক গোটৰ ভিতৰত ভাগ কৰা অৰ্থ বহন কৰা যিকোনো ইংগিত, বস্তু বা শব্দ।

মিডৰ এটা মূল অন্তৰ্দৃষ্টি আছিল যে প্ৰতীকে ব্যক্তিক ইজনে সিজনৰ লগত যোগাযোগ কৰিবলৈ আৰু ভাগ-বতৰা কৰা অৰ্থ সৃষ্টি কৰিবলৈ অনুমতি দিয়ে। উদাহৰণস্বৰূপে ভাষা হৈছে এনে এক প্ৰতীকৰ ব্যৱস্থা যিয়ে ব্যক্তিক জটিল ধাৰণাসমূহৰ যোগাযোগ আৰু আনৰ সৈতে নিজৰ কাৰ্য্যৰ সমন্বয় সাধন কৰিবলৈ অনুমতি দিয়ে। মিডে যুক্তি দিছিল যে চিহ্নসমূহ স্থিতিশীল বা স্থিৰ নহয়, বৰঞ্চ ইয়াৰ পৰিৱৰ্তে গতিশীল আৰু বিভিন্ন ব্যক্তিয়ে বিভিন্ন ধৰণে ব্যৱহাৰ আৰু ব্যাখ্যা কৰাৰ লগে লগে ইয়াৰ পৰিৱৰ্তন হ'ব পাৰে।

আত্মাৰ বিকাশত প্ৰতীকৰ গুৰুত্বৰ ওপৰতো মিডে গুৰুত্ব আৰোপ কৰিছিল। তেওঁ যুক্তি দিছিল যে আত্মাৰ উত্থান আনৰ সৈতে পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়াৰ প্ৰক্ৰিয়াৰ জৰিয়তে হয়, য'ত ব্যক্তিয়ে আনৰ দৃষ্টিভংগী গ্ৰহণ কৰে আৰু এই দৃষ্টিভংগীসমূহক আভ্যন্তৰীণ কৰি নিজৰ আত্ম-ধাৰণা গঠন কৰে। এই প্ৰক্ৰিয়াত প্ৰতীকসমূহে গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা পালন কৰে, কিয়নো ইয়াক ব্যক্তিয়ে নিজৰ চৌপাশৰ জগতখনক প্ৰতিনিধিত্ব আৰু ব্যাখ্যা কৰিবলৈ ব্যৱহাৰ কৰে।

মিডৰ প্ৰতীক তত্ত্বৰ আন এটা মূল দিশ হ'ল উল্লেখযোগ্য প্ৰতীকৰ ধাৰণা। উল্লেখযোগ্য প্ৰতীক হ'ল বিভিন্ন ব্যক্তিৰ মাজত একে অৰ্থ উদগনি দিয়া প্ৰতীক। এই প্ৰতীকসমূহ যোগাযোগ আৰু সামাজিক পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়াৰ বাবে অতি গুৰুত্বপূৰ্ণ, কিয়নো ইয়াৰ দ্বাৰা ব্যক্তিসকলে ইজনে সিজনৰ কাৰ্য্য বুজিব পাৰে আৰু ইয়াৰ প্ৰতি সঁহাৰি জনাব পাৰে। মিডে বিশ্বাস কৰিছিল যে উল্লেখযোগ্য প্ৰতীকসমূহেই হৈছে মানৱ সমাজৰ ভিত্তি, কিয়নো ইয়াৰ দ্বাৰা ভাগ কৰা অৰ্থ আৰু সামাজিক নীতি-নিয়ম সৃষ্টিৰ সুবিধা হয়।

সামগ্ৰিকভাৱে জৰ্জ হাৰ্বাৰ্ট মিডৰ প্ৰতীকৰ ভূমিকা সম্পৰ্কে ধাৰণাটোৱে সমাজবিজ্ঞানৰ ক্ষেত্ৰখনত গভীৰ প্ৰভাৱ পেলাইছে। সামাজিক পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়াৰ ভিত্তি হিচাপে প্ৰতীক আৰু আত্মাৰ বিকাশৰ বিষয়ে তেওঁৰ ধাৰণা আজিও প্ৰাসংগিক হৈয়েই আছে, আমাৰ বুজাবুজিক গঢ় দিছে।

মন, আত্মা, আৰু সমাজ:

জৰ্জ হাৰ্বাৰ্ট মিডৰ "মন, আত্মা আৰু সমাজ" সমাজবিজ্ঞানৰ ক্ষেত্ৰখনৰ এক গুৰুত্বপূৰ্ণ গ্ৰন্থ, য'ত তেওঁ সামাজিক আত্মাৰ বিষয়ে তেওঁৰ তত্ত্ব আৰু সামাজিক পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়াৰ জৰিয়তে ইয়াৰ বিকাশৰ ৰূপৰেখা দাঙি ধৰিছে। ১৯৩৪ চনত মৰণোত্তৰভাৱে প্ৰকাশিত এই গ্ৰন্থখন মিডৰ বক্তৃত্তা আৰু টোকাসমূহৰ আধাৰত নিৰ্মিত আৰু ইয়াৰ প্ৰতীকী পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়াবাদ আৰু সামাজিক মনোবিজ্ঞানৰ বিকাশত যথেষ্ট প্ৰভাৱ পৰিছে।

"মন, আত্মা আৰু সমাজ"ত মিডে ব্যক্তি আৰু সমাজৰ মাজৰ সম্পৰ্ক অন্বেষণ কৰিছে, সামাজিক পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়াৰ দ্বাৰা মন আৰু আত্মা কেনেকৈ গঢ় লৈ উঠে তাৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ কৰিছে। তেওঁৰ মতে আত্মা কোনো স্থিৰ বা স্থিৰ সত্তা নহয়, বৰঞ্চ ই সামাজিক পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়াৰ উৎপাদন, য'ত ব্যক্তিয়ে আনৰ দৃষ্টিভংগী গ্ৰহণ কৰে আৰু এই দৃষ্টিভংগীসমূহক আভ্যন্তৰীণ কৰি নিজৰ আত্ম-ধাৰণা গঠন কৰে।

"মন, আত্মা আৰু সমাজ"ৰ এটা মূল ধাৰণা হৈছে মিডৰ "মই" আৰু "মই"ৰ মাজত পাৰ্থক্য। "মই" আত্মাৰ স্বতঃস্ফূৰ্ত আৰু সৃষ্টিশীল দিশটোক প্ৰতিনিধিত্ব কৰে, আনহাতে "মই" আত্মাৰ সামাজিক দিশটোক প্ৰতিনিধিত্ব কৰে, যিটো সমাজৰ প্ৰত্যাশা আৰু নীতি-নিয়মৰ দ্বাৰা গঢ় লৈ উঠে। মিডৰ মতে আত্মাটো অহৰহ প্ৰবাহত থাকে, কাৰণ ব্যক্তিসকলে আনৰ সৈতে হোৱা পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়া-কলাপত এই দুটা দিশৰ মাজত নেভিগেট কৰে।

আত্মাৰ বিকাশত প্ৰতীকৰ ভূমিকাৰ ওপৰতো মিডে গুৰুত্ব আৰোপ কৰিছে। তেওঁৰ মতে ভাষা আৰু ইংগিতৰ দৰে প্ৰতীক ব্যক্তিয়ে আনৰ লগত যোগাযোগ কৰিবলৈ আৰু ভাগ-বতৰা অৰ্থ সৃষ্টি কৰিবলৈ ব্যৱহাৰ কৰে। প্ৰতীকৰ ব্যৱহাৰৰ জৰিয়তে ব্যক্তিয়ে আনৰ দৃষ্টিভংগী গ্ৰহণ কৰিবলৈ সক্ষম হয় আৰু আনে ইয়াক কেনেকৈ দেখে সেই কথা বুজিবলৈ সক্ষম হয়, যিটো আত্মাৰ বিকাশৰ বাবে অতি গুৰুত্বপূৰ্ণ।

সামগ্ৰিকভাৱে "মন, আত্মা, আৰু সমাজ" সমাজবিজ্ঞানৰ ক্ষেত্ৰখনত স্থায়ী প্ৰভাৱ পেলাৱা এক যুগান্তকাৰী গ্ৰন্থ। সামাজিক আত্মা আৰু সামাজিক পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়া-কলাপত প্ৰতীকৰ ভূমিকা সম্পৰ্কে মিডৰ ধাৰণাসমূহে আজিও প্ৰভাৱশালী হৈয়েই আছে, যিয়ে মানৱ আচৰণ আৰু সামাজিক জীৱনৰ বিষয়ে আমাৰ বুজাবুজিক গঢ় দিছে।

মই আৰু মই (I and Me):

জৰ্জ হাৰ্বাৰ্ট মিডৰ "মই" আৰু "মই"ৰ ধাৰণাটো তেওঁৰ আত্ম তত্ত্বৰ এটা মূল উপাদান, যিটো তেওঁ প্ৰতীকী পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়াবাদৰ বহল তত্ত্বৰ অংশ হিচাপে বিকশিত কৰিছিল। মিডৰ মতে আত্মা কোনো স্থিৰ বা স্থিৰ সত্তা নহয়, বৰঞ্চ ই সামাজিক পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়াৰ জৰিয়তে উদ্ভৱ হোৱা এক গতিশীল প্ৰক্ৰিয়া। "মই" আৰু "মই" আত্মাৰ দুটা দিশক প্ৰতিনিধিত্ব কৰে যিবোৰ ইটোৱে সিটোৰ লগত অহৰহ পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়া-কলাপত থাকে।

১/ "মই": "মই" আত্মাৰ স্বতঃস্ফূৰ্ত আৰু সৃষ্টিশীল দিশটোক প্ৰতিনিধিত্ব কৰে। ই হৈছে আত্মাৰ সেই অংশ যিটো অপ্ৰতিফলিত আৰু তাৎক্ষণিক, বিশেষ চিন্তা বা বিবেচনা নকৰাকৈয়ে মুহূৰ্তত পৰিস্থিতিৰ প্ৰতি সঁহাৰি জনায়। "মই" সৃষ্টিশীলতা আৰু উদ্ভাৱনৰ উৎস, কিয়নো ইয়াৰ দ্বাৰা ব্যক্তিসকলে নতুন পৰিস্থিতিৰ প্ৰতি নতুন ধৰণেৰে সঁহাৰি জনাব পাৰে।

২/ "মই": "মই" আত্মাৰ সামাজিক দিশটোক প্ৰতিনিধিত্ব কৰে। সমাজৰ প্ৰত্যাশা আৰু নীতি-নিয়মৰ দ্বাৰা গঢ় লৈ উঠা আত্মাৰ সেই অংশটোৱেই। "মই" সামাজিক পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়াৰ জৰিয়তে গঠিত হয়, কিয়নো ব্যক্তিয়ে আনৰ দৃষ্টিভংগীক আভ্যন্তৰীণ কৰি লয় আৰু আনে দেখাৰ দৰেই নিজকে চাবলৈ আহে। "মই" হৈছে আত্মাৰ সেই অংশ যিয়ে সামাজিক ভূমিকা আৰু আশাৰ প্ৰতি সচেতন, আৰু এই বুজাবুজিৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি আচৰণক পথ প্ৰদৰ্শন কৰে।

মিডৰ মতে "মই" আৰু "মই" ইজনে সিজনৰ লগত অহৰহ পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়া-কলাপত থাকে। "মই" মুহূৰ্তৰ পৰিস্থিতিৰ প্ৰতি সঁহাৰি জনায়, কিন্তু ইয়াৰ কাৰ্যসমূহ "মই"ৰ দ্বাৰা প্ৰভাৱিত হয়, যিটো অতীতৰ অভিজ্ঞতা আৰু সামাজিকৰণৰ দ্বাৰা গঢ় লৈ উঠে। "মই" আত্মাক ধাৰাবাহিকতা আৰু স্থিৰতাৰ অনুভূতি প্ৰদান কৰাৰ বিপৰীতে "মই" স্বতঃস্ফূৰ্ততা আৰু সৃষ্টিশীলতাৰ অনুভূতি প্ৰদান কৰে।

মিডৰ "মই" আৰু "মই"ৰ ধাৰণাটোৱে সমাজবিজ্ঞানৰ ক্ষেত্ৰখনত বিশেষকৈ সামাজিক মনোবিজ্ঞান আৰু প্ৰতীকী পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়াবাদৰ ক্ষেত্ৰত গভীৰ প্ৰভাৱ পেলাইছে। আত্মাৰ গতিশীল স্বৰূপ আৰু পৰিচয় গঢ় দিয়াত সামাজিক পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়াৰ ভূমিকা সম্পৰ্কে তেওঁৰ ধাৰণাসমূহ আজিও প্ৰভাৱশালী হৈয়েই আছে, মানৱ আচৰণ আৰু সামাজিক জীৱনৰ বিষয়ে আমাৰ বুজাবুজি গঢ় দিছে।

উল্লেখযোগ্য চিহ্নসমূহ(Significant Symbols):

মিডৰ উল্লেখযোগ্য প্ৰতীকৰ ধাৰণাটো তেওঁৰ প্ৰতীকী পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়াবাদৰ তত্ত্বৰ এক কেন্দ্ৰীয় ধাৰণা। মিডে যুক্তি দিছিল যে মানৱ যোগাযোগ আৰু সামাজিক পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়াৰ বাবে উল্লেখযোগ্য প্ৰতীকসমূহ অতি গুৰুত্বপূৰ্ণ, কিয়নো ইয়াৰ দ্বাৰা ব্যক্তিক ভাগ-বতৰা অৰ্থ সৃষ্টি কৰিব পৰা যায় আৰু আনৰ সৈতে নিজৰ কাৰ্য্যৰ সমন্বয় স্থাপন কৰিব পৰা যায়। উল্লেখযোগ্য প্ৰতীক হৈছে বিভিন্ন ব্যক্তিৰ মাজত একে অৰ্থ উদগনি দিয়া প্ৰতীক, আৰু ভাষাৰ বিকাশ আৰু সামাজিক নীতি-নিয়ম আৰু প্ৰতিষ্ঠান গঠনৰ বাবে ই অতি প্ৰয়োজনীয়।

মিডৰ এটা মূল অন্তৰ্দৃষ্টি আছিল যে উল্লেখযোগ্য প্ৰতীকসমূহেই হৈছে মানৱ সমাজৰ ভিত্তি, কিয়নো ই ব্যক্তিক যোগাযোগ কৰিবলৈ আৰু ভাগ-বতৰা অৰ্থ সৃষ্টি কৰিবলৈ অনুমতি দিয়ে। ভাষা হৈছে উল্লেখযোগ্য প্ৰতীকৰ ব্যৱস্থাৰ আটাইতকৈ গুৰুত্বপূৰ্ণ উদাহৰণ, কিয়নো ই ব্যক্তিক জটিল ধাৰণাসমূহৰ যোগাযোগ কৰিবলৈ আৰু নিজৰ কাৰ্য্যসমূহ আনৰ সৈতে সমন্বয় কৰিবলৈ অনুমতি দিয়ে। মিডে বিশ্বাস কৰিছিল যে ভাষা জন্মগত নহয়, বৰঞ্চ সামাজিক পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়াৰ জৰিয়তে শিকিব পাৰি, কাৰণ ব্যক্তিয়ে শব্দৰ অৰ্থ আৰু বিভিন্ন প্ৰসংগত ইয়াক কেনেকৈ ব্যৱহাৰ কৰিব লাগে সেই বিষয়ে বুজিবলৈ আৰম্ভ কৰে।

মিডে এইটোও যুক্তি দিছিল যে আত্মৰ বিকাশৰ বাবে উল্লেখযোগ্য প্ৰতীকসমূহ অতি গুৰুত্বপূৰ্ণ।

তেওঁৰ মতে আত্মৰ উত্থান আনৰ সৈতে পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়াৰ প্ৰক্ৰিয়াৰ জৰিয়তে হয়, য'ত ব্যক্তিয়ে আনৰ দৃষ্টিভংগী গ্ৰহণ কৰে আৰু এই দৃষ্টিভংগীসমূহক আভ্যন্তৰীণ কৰি নিজৰ আত্ম-ধাৰণা গঠন কৰে। এই প্ৰক্ৰিয়াত উল্লেখযোগ্য প্ৰতীকসমূহে গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা পালন কৰে, কিয়নো ইয়াৰ দ্বাৰা ব্যক্তিসকলে ইয়াক আনে কেনেকৈ দেখে সেই কথা বুজিব পাৰে আৰু সামাজিক পৰিচয়ৰ ভাৱ গঢ়ি তুলিব পাৰে।

সামগ্ৰিকভাৱে জৰ্জ হাৰ্বাৰ্ট মিডৰ উল্লেখযোগ্য প্ৰতীকৰ ধাৰণাটোৱে সমাজবিজ্ঞানৰ ক্ষেত্ৰখনত গভীৰ প্ৰভাৱ পেলাইছে। মানৱ যোগাযোগ আৰু সামাজিক পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়া-কলাপত প্ৰতীকৰ ভূমিকা সম্পৰ্কে তেওঁৰ ধাৰণাসমূহে আজিও প্ৰভাৱশালী হৈয়েই আছে, যিয়ে ভাষা, সংস্কৃতি আৰু সামাজিক পৰিচয়ৰ বিষয়ে আমাৰ বুজাবুজিক গঢ় দিছে।

খেলা আৰু খেলৰ ভূমিকা:

আত্মৰ বিকাশত খেলা-ধূলা আৰু খেলৰ ভূমিকা সম্পৰ্কে মিডৰ তত্ত্ব তেওঁৰ প্ৰতীকী পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়াবাদৰ বহল তত্ত্বৰ এক গুৰুত্বপূৰ্ণ দিশ। মিডে যুক্তি দিছিল যে সামাজিকৰণ প্ৰক্ৰিয়াত খেল আৰু খেলে এক গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা পালন কৰে, ব্যক্তিক আত্মবোধ গঢ়ি তোলাত আৰু নিজৰ সমাজৰ নীতি-নিয়ম আৰু মূল্যবোধ শিকিবলৈ সহায় কৰে। মিডৰ মতে খেলা-ধূলা আৰু খেল গুৰুত্বপূৰ্ণ কাৰণ ইয়াৰ দ্বাৰা ব্যক্তিয়ে আনৰ ভূমিকা গ্ৰহণ কৰিব পাৰে আৰু সহানুভূতি আৰু সামাজিক বুজাবুজিৰ ভাৱ গঢ়ি তোলে।

মিডৰ এটা মূল অন্তৰ্দৃষ্টি আছিল যে খেলা-ধূলা কেৱল মনোৰঞ্জনৰ এটা প্ৰকাৰ নহয়, ই সামাজিক যোগাযোগৰ এক প্ৰকাৰো। খেলত ব্যক্তিয়ে বিভিন্ন ভূমিকা গ্ৰহণ কৰিবলৈ সক্ষম হয় আৰু বিভিন্ন পৰিচয়ৰ সৈতে পৰীক্ষা-নিৰীক্ষা কৰিবলৈ সক্ষম হয়। ইয়াৰ ফলত তেওঁলোকে স্থিৰ আৰু কঠিন নহয়, নমনীয় আৰু খাপ খোৱা আত্মবোধ গঢ়ি তুলিব পাৰে।

মিডে এইটোও বিশ্বাস কৰিছিল যে আত্মৰ বিকাশত খেলে গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা পালন কৰে। খেল খেলতকৈ খেলা-ধূলা অধিক গঠনমূলক, আৰু ইয়াত ব্যক্তিয়ে নিয়ম মানি চলিব লাগে আৰু আনৰ লগত সহযোগিতা কৰিব লাগে। খেলত অংশগ্ৰহণ কৰি ব্যক্তিয়ে সামাজিক নীতি-নিয়ম আৰু আশা অনুসৰি নিজৰ আচৰণ নিয়ন্ত্ৰণ কৰিবলৈ শিকে। খেলে ব্যক্তিক সহযোগিতা আৰু প্ৰতিযোগিতাৰ গুৰুত্বৰ বিষয়েও শিকাই, আৰু ই সামাজিক দায়বদ্ধতা আৰু নৈতিকতাৰ ভাৱ গঢ়ি তোলাত সহায় কৰে।

সামগ্ৰিকভাৱে জৰ্জ হাৰ্বাৰ্ট মিডৰ আত্মৰ বিকাশত খেলা-ধূলা আৰু খেলৰ ভূমিকা সম্পৰ্কে তত্ত্বই মানুহৰ আচৰণ গঢ় দিয়াত সামাজিক পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়াৰ গুৰুত্বৰ ওপৰত আলোকপাত কৰিছে। সামাজিকৰণত খেলা-ধূলা আৰু খেলৰ গুৰুত্বৰ বিষয়ে তেওঁৰ ধাৰণা সমাজবিজ্ঞানৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰভাৱশালী হৈয়েই আছে, আৰু ইয়াৰ দ্বাৰা ব্যক্তিয়ে সামাজিক জগতখনত কেনেকৈ যাত্ৰা কৰিবলৈ শিকে তাৰ মূল্যৱান অন্তৰ্দৃষ্টি লাভ কৰে।

প্ৰতীকী পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়াবাদৰ ওপৰত প্ৰভাৱ:

প্ৰতীকী পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়াবাদৰ ওপৰত জৰ্জ হাৰ্বাৰ্ট মিডৰ প্ৰভাৱ গভীৰ, কিয়নো তেওঁৰ ধাৰণাসমূহে সমাজবিজ্ঞানৰ এই প্ৰধান তাত্ত্বিক দৃষ্টিভংগীৰ ভেটি স্থাপন কৰিছিল। মিডৰ কামে বিশেষকৈ আত্ম, ভাষা আৰু সামাজিক আচৰণৰ ওপৰত তেওঁৰ তত্ত্বই প্ৰতীকী পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়াবাদৰ বিকাশক যথেষ্ট গঢ় দিছে। প্ৰতীকী পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়াবাদৰ ওপৰত মিডৰ প্ৰভাৱৰ কিছুমান মূল দিশ ইয়াত উল্লেখ কৰা হ'ল:

১) **আত্মা:** সামাজিক পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়াৰ উৎপাদন হিচাপে আত্মক মিডৰ ধাৰণাটো প্ৰতীকী পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়াবাদৰ কেন্দ্ৰীয় বিষয় হৈ আহিছে। তেওঁ যুক্তি দিছিল যে আত্মৰ উত্থান আনৰ ভূমিকা লোৱাৰ প্ৰক্ৰিয়াৰ জৰিয়তে হয়, য'ত ব্যক্তিয়ে আনৰ দ্বাৰা তেওঁলোকক কেনেদৰে গ্ৰহণ কৰে সেই কথা কল্পনা কৰে আৰু সেই অনুসৰি নিজৰ আচৰণ সামঞ্জস্য কৰে। আত্মক সামাজিকভাৱে গঠিত আৰু গতিশীল বুলি এই ধাৰণাটো প্ৰতীকী পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়াবাদৰ এটা মূল নীতি।

২) **প্ৰতীকী পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়া-কলাপ:** মিডে সামাজিক পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়া-কলাপ গঢ় দিয়াত প্ৰতীক বিশেষকৈ ভাষাৰ ভূমিকাৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ কৰিছিল। তেওঁ যুক্তি দিছিল যে প্ৰতীক হৈছে মানুহৰ যোগাযোগৰ ভিত্তি আৰু ইয়াৰ দ্বাৰা ব্যক্তিক ভাগ-বতৰা কৰা অৰ্থ সৃষ্টি কৰিবলৈ অনুমতি দিয়া হয়। এই ধাৰণাটোৱেই প্ৰতীকী পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়াবাদৰ ভিত্তি গঠন কৰে, যিয়ে সামাজিক পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়াত প্ৰতীকসমূহ কেনেকৈ ব্যৱহাৰ কৰি অৰ্থ আৰু বাস্তৱতা গঢ়ি তোলা হয় তাৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ কৰে।

৩) **ভূমিকা গ্ৰহণ:** ব্যক্তিয়ে আনৰ দৃষ্টিভংগী গ্ৰহণ কৰা ভূমিকা গ্ৰহণৰ মিডৰ ধাৰণাটোৱে প্ৰতীকী পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়াবাদত প্ৰভাৱ পেলাইছে। এই ধাৰণাটোৱে সামাজিক পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়া-কলাপত দৃষ্টিভংগী গ্ৰহণৰ গুৰুত্ব আৰু ই ব্যক্তিৰ নিজৰ আৰু আনৰ বিষয়ে বুজাবুজিক কেনেদৰে প্ৰভাৱিত কৰে সেই বিষয়ে উজ্জ্বল কৰি তোলে।

৪) **অৰ্থ-নিৰ্মাণ:** মিডৰ কামে সামাজিক পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়া-কলাপত অৰ্থ-নিৰ্মাণৰ গুৰুত্বৰ ওপৰত আলোকপাত কৰিছে। তেওঁ যুক্তি দিছিল যে ব্যক্তিয়ে নিজৰ অভিজ্ঞতাৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি প্ৰতীকৰ ব্যাখ্যা কৰে আৰু এই ব্যাখ্যাই তেওঁলোকৰ আচৰণ গঢ় দিয়ে। প্ৰতীকী পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়াবাদে অৰ্থৰ বিষয়ভিত্তিক প্ৰকৃতি আৰু সামাজিক পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়াৰ জৰিয়তে ইয়াক কেনেকৈ গঢ় লৈ উঠে তাৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ কৰি এই ধাৰণাটোৰ ওপৰত নিৰ্মাণ কৰে।

৫) **প্ৰাগমেটিজম:** মিড প্ৰাগমেটিক পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়া-কলাপৰ অংশ আছিল, যিয়ে বিশ্বাস আৰু কাৰ্যৰ ব্যৱহাৰিক পৰিণতিৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ কৰে। এই প্ৰাগমেটিক দৃষ্টিভংগী প্ৰতীকী পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়াবাদত প্ৰতিফলিত হয়, যিয়ে ব্যক্তিৰ কাৰ্যসমূহ প্ৰতীকৰ প্ৰতি আৰোপ কৰা অৰ্থসমূহৰ দ্বাৰা কেনেকৈ পৰিচালিত হয় আৰু সামাজিক পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়াত এই অৰ্থসমূহ কেনেকৈ আলোচনা কৰা হয়, তাৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ কৰে।

সামগ্ৰিকভাৱে জৰ্জ হাৰ্বাৰ্ট মিডৰ ধাৰণাসমূহে প্ৰতীকী পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়াবাদৰ ওপৰত স্থায়ী প্ৰভাৱ পেলাইছে, ইয়াৰ তাত্ত্বিক কাঠামো গঢ় দিছে আৰু সমাজবিজ্ঞানীসকলে সামাজিক আচৰণ আৰু

পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়া-কলাপ কেনেকৈ বুজে তাৰ ওপৰত প্ৰভাৱ পেলাইছে। তেওঁৰ ৰচনা প্ৰতীকী পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়াবাদী তত্ত্বৰ মূল শিলাস্তম্ভ আৰু সমাজবিজ্ঞানৰ ক্ষেত্ৰত এক মূল প্ৰভাৱ হৈয়েই আছে।

সামৰণিত প্ৰতীকী পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়াবাদৰ বিকাশলৈ জৰ্জ হাৰ্বাৰ্ট মিডে উল্লেখযোগ্য অৱদান আগবঢ়াইছিল। সামাজিক আত্মা, প্ৰতীকৰ ভূমিকা, সামাজিক পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়াৰ গুৰুত্ব আদিৰ বিষয়ে তেওঁৰ ধাৰণাসমূহে সমাজবিজ্ঞানৰ ক্ষেত্ৰখনত স্থায়ী প্ৰভাৱ পেলাইছে, মানৱ আচৰণ আৰু সামাজিক জীৱনৰ বিষয়ে আমাৰ বুজাবুজিক গঢ় দিছে।

RIDEEP PHUKON